

Оксана Кравченко

к.пед.н., доц. кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ЛІТЕРАТУРНА СТУДІЯ В СИСТЕМІ ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОЛЕТКУЛЬТУ

Серед недосліджених педагогічних феноменів 20-30 рр. ХХ ст. залишається діяльність Пролеткульту - культурно-просвітницької і літературно-художньої організації пролетарської самодіяльності при Наркомосі, яка мала за мету широкий і всебічний розвиток пролетарської культури самим пролетаріатом. Пролеткульт виник восени 1917 р. і невдовзі мав понад 200 місцевих організацій в різних галузях мистецтва, особливо в літературі й театрі, видавав близько 20 журналів. Основними формами роботи Пролеткульту були художні студії, творчі театри, гуртки і робочі клуби як лабораторії для вироблення масової пролетарської культури. Особливу увагу Пролеткульт надавав естетичному фактору впливу літератури і мистецтва на людину, її емоційну піднесеність, спрямовану на пролетарське, класове світовідчуття. На цій основі створювалися літературні гуртки, поетичні студії, які працювали на базі соціологічних методів. У 1932 р. Пролеткульт припинив своє існування, проте підходи до навчання і виховання дітей та молоді залишили значний відбиток на побудові змісту і методів роботи школи та позашкільних установ, організації дитячої художньої самодіяльності. Деякі принципи, форми і методи діяльності Пролеткульту використовуються й сьогодні [2, с. 719].

Водночас освітньо-просвітницька діяльність Пролеткульту в Україні залишається недослідженою, що унеможливорює повне прочитання вітчизняної освітньої практики та педагогічної думки вказаного періоду, не дозволяє переосмисленню цінного досвіду для встановлення історико-педагогічного зв'язку із сучасною теорією і практикою освітянської галузі.

Мета статті - охарактеризувати зміст і напрями діяльності літературної студії в системі освітньо-просвітницької роботи Пролеткульту.

Відповідно до Статуту Всеросійської ради пролетарських

культурно-просвітницьких організацій окремим відділом створено літературно-видавничий. Мета і завдання діяльності якого визначено у резолюції літературно-видавничої секції, прийнятої під час проходження 15-20 вересня 1918 р. Першої всеросійської конференції пролетарських культурно-просвітницьких організацій:

«Пролетаріат покликаний створювати свою художню літературу і поезію, яка суттєво відрізняється від минулої до цього часу буржуазної, - висунути своїх поетів і белетристів, художників слова, які втілюють новонароджуване життя в нових власних формах. Він повинен знайти нові способи творчості; частково це вже відбувається, і ряд молодих пролетарських письменників виявляє свою творчість у сфері слова.

1. Для досягнення цієї мети необхідно повсюдне створення особливих літературних студій, в яких робота велась би за двома напрямками.

а) Відбувалося б знайомство з літературною спадщиною минулих епох, і для цього читалися б курси по історії стародавньої та нової літератури, російської та зарубіжної, критики і з історії культури, при чому всі ці курси повинні викладатися в світлі марксистського світорозуміння.

б) Щоб письменник і робочий читач міг ознайомитися з технікою, із зовнішнім умінням, з навиками літературної творчості, для цього необхідні теоретичні курси і практичні заняття з метрики, ритміки і загальної теорії віршоскладання, з теорії драматургії, художньої прози і критики.

2. Особливо повинно бути виділені теоретичні і практичні заняття з журналістики, знайомство з якою при повсюдно розкиданих студіях, повинно бути організовано на представницьких началах.

3. Видавнича діяльність редакційних колективів у головних своїх рисах повинна зводитися до наступного:

а) до видання теоретичних підручників і курсів, створених з класової точки зору, і технічних рекомендацій з усіх галузей літературної творчості, починаючи від поезики і закінчуючи журналістикою;

б) до самого широкого видання творів пролетарських письменників, при чому, однак, повинно бути видане тільки найкраще, дійсно цінне, інакше право

друку є право, яке кожний повинен собі завоювати, інакше робітник-письменник є організатор колективної думки пролетаріату [22, с. 44].

Пролетарська культура протиставлялася індивідуалістичній культурі буржуазного світу шляхом колективної творчості, яка, на думку теоретиків Пролеткульту, є історично закономірною і має глибоке виховне значення. У такій колективній творчості пролетаріат «не буде відчувати розладу зі своїм «я», так як його «я» іде до злиття із суспільством, як колективом, який задовольняє інтереси усіх своїх членів» [9, с. 9]. Відповідно тематика літературної творчості повинна відповідати змісту пролетарського життя, його ідеології, передавати особливості будівництва соціалістичного суспільства: «Пролетарський поет свій ритм і свої образи буде шукати у новому, створеному ним житті: в соціалістичному суспільстві, в шумі соціалістичної фабрики, в гармонії колективної творчості» [9, с. 18].

Основною формою, за допомогою якої повинна створюватися пролетарська література, є *робітничий клуб* - один із засобів культурно-просвітницького руху. Він «повинен стати універсальною студією практичного виконання робочої культурної програми, її живою лабораторією, яка охоплює усі сторони робочого життя... Робочий клуб повинен бути такою установою, яка дає можливість отримати відповідь на дивакуваті питання і відповідь на всі протиріччя, які індивідуально робочий не в силах подолати. Він повинен бути ще такою установою, яка з найбільшою свободою дає можливість проявитися творчим поривам...» [4, с. 13].

На думку пролеткультівців, перше за все робітничий клуб повинен дати робочому можливість відпочити. Він повинен бути близько розташований до місця його роботи, повинен мати засоби для санітарно-гігієнічного догляду, надавати чай і обід, мати кімнати відпочинку, бути затишним, чистим, естетично оформленим. Невід'ємними атрибутами клубу повинні бути читальний зал і бібліотека. Позитивним є створення кімнати для читання вголос, де поряд із читанням актуальних новин розпочнеться їх спільне обговорення [8, с. 24-25].

Метою діяльності робочого клубу пролеткультівцями були визначено: «Робочий клуб об'єднує усю творчу працю створення пролетарської культури,

сприяє розумовому і суспільному розвитку своїх членів і слугує для них місцем відпочинку та розваг» [10, с. 62-65]. До структури робочого клубу відповідно до Статуту входили: а) навчальні курси; б) студії; в) спектаклі, концерти, вечори, екскурсії та ін.; г) бібліотека-читальня; д) довідкове бюро; е) гімнастичний зал; є) буфет та їдальня. Засоби клубу склалися із внесків, плати, доходів від заходів тощо. Справами клубу керували загальні збори і виборне управління.

У межах діяльності робітничого клубу окремою його ланкою є студія, своєрідна лабораторія, де «в особливій, частково штучній, обстановці здійснюються досліди над пошуками нових культурних завоювань» [5, с. 19]. Такі студії, як правило, нараховували близько 20-30 учасників. Закритий характер роботи студій пояснювався необхідністю повної ізоляції її від буржуазного впливу та впливу інших класів (селян, інтелігенції та ін.), що дозволить створити найбільш організовані та свідомі умови для прояву творчих сил окремого класу - пролетаріату: «Не відриваючись від широких трудових мас, вбираючи у себе весь досвід комуністичного будівництва, вона (студія - О.К.) дає пролетаріату одночасно можливість переробити цей досвід у художніх формах поза втручанням у творчий процес інших суспільних груп» [1, с. 75].

Основною рисою роботи студії є колективізм та товариська співдружність не лише серед студійців, а й у відносинах інструктора та члена студії: «Старі способи «учительства» тут, звичайно, не можуть бути застосовані. Тільки принцип товариської співпраці дійсно повністю відповідають колективістській психології пролетаріату. Робота тут повинна вестись спільно. План і завдання повинні вироблятися разом. Труднощі вирішуються колективно, досягнення належать усім» [12, с. 13].

На відміну від дореволюційної літературної творчості, яка мала індивідуалістичний характер, літературна діяльність пролетаріату передбачала студійно-лабораторний характер у формі пролетарської студії, яка працюватиме в дусі соціалістичного ідеалу, буде видавати колективні твори зовсім по іншому методу: «Єдність цілого, відповідність частин, гармонія замислу і наповнення, форми і зміст будуть стояти в основі роботи студії» [6, с. 25]. Літературна студія Пролеткульту повинна мати практичне спрямування роботи. Автори, які

збираються у визначенні дні, читатимуть свої твори, а слухачі будуть здійснювати уважний критичний розбір. Завдяки такому методу вносяться корективи ще до публікації твору для широкого ознайомлення: «Читання творів до їх опублікування в колі осіб, від яких автор чекає активної участі у своїй роботі, повинно стати в суспільстві майбутнього однією з такої ж повсякденності, як які-небудь лекції і реферати з поточних питань суспільного життя. Між письменницьким кабінетом і редакцією стане студія чи інше критичне колективне горнило...» [6, с. 25].

Товариська критична робота є одним із методів діяльності літературної студії. Проте пріоритетним методом є безпосередня творчість, колективне написання, яке має власний алгоритм: 1. Вибір теми, сюжету для твору з обговоренням та затвердженням колективом; 2. Безпосереднє написання твору за обраною темою; 3. Колективний критичний розбір твору з доопрацюванням.

Традиційними формами роботи літературної студії є тематичні вечори, вечори імпровізацій, які дозволяють застосовувати новий метод роботи - «на людях», при участі інших, при товариській співпраці слухачів і співавторів. Саме в такій студії може бути написаний який-небудь колективний твір, відзначений печаткою внутрішньої єдності і художньої цінності [6, с. 26].

Водночас необхідною вимогою студій була першочерговість ознайомлення студійців із сутністю соціалізму, його науковим теоретичним обґрунтуванням. Відтак робота в студіях не починалася, поки не була пройдена прийнята Радою Пролеткульту програма загального курсу із соціалізму, яка виступала базою, закладеною у свідомості студійців [3, с. 36]. Обов'язковий курс лекцій (історія мистецтва, історія літератури, історія соціалізму, робітничий рух, історія і програма РКП та ін.) рекомендувалося читати в дусі «революційного марксизму». Лише після проведеної виховної роботи можна була приступати до роботи у студіях, щоб розвивати творчі можливості. Поступово творча робота у студіях відходила від випадковості і переходила до методично організованої і носила постійний неперервний характер.

Водночас програма навчання у літературній студії передбачала: 1) кореспонденцію в газетах і журналах; 2) створення і випуск студійцями власних газет і журналів; 3) спільну роботу з театральними і музичними студіями.

Достеменно відомо, що власні періодичні видання мали: Одеський пролеткульт - «Пролетарская культура»; Миколаївський пролеткульт - «Творчество труда», Єкатеринославський (Дніпропетровський) - «Пролетарское творчество» та ін.

Для тих, хто не мав часу для систематичної роботи у студії створювалися гуртки, членами яких можна було стати лише після прослуховування програми теоретичного навчання.

Умови здійснення гурткової роботи: кількість учасників повинна бути невелика - близько 20 осіб, що сприятиме ближчій товариській співпраці; однаковий рівень підготовки учнів; обов'язкова активність усіх членів гуртка; формальність гуртка (бюро, управління, ведення протоколів). Для літературного гуртка пропонувалася робота у двох напрямках: перший - ознайомлення з літературними творами, їх спільний критичний розбір, колективне висунення зауважень, висновків; другий - самостійна робота з написання рефератів, які повинні супроводжуватися тезами автора з подальшим їх обговоренням [7, с. 22-23]. Важливо, щоб всі ці гуртки не були закритими, щоб доступ у них був відкритий кожному члена клубу, щоб робота гуртка була на виду у всіх, захоплювала б інших, штовхала, збуджувала [8, с. 25].

Робота студій була одним з напрямів літературної діяльності Пролеткульту, поряд з організацією З'їздів пролетарських письменників різного рівня, заснування Всеросійської та Всеукраїнської спілок пролетарських письменників, що потребує подальшого вивчення.

Таким чином, у напрямку створення пролетарської культури важливе місце посідала літературна діяльність Пролеткульту через роботу студій, зміст роботи яких мав лабораторний характер, передбачав: перехід від індивідуалістичних до колективістських основ творчості; товариську форму співпраці; творчу самодіяльність; соціалістичний дух. Зміст діяльності літературних студій Пролеткульту полягав у викорененні буржуазної свідомості і створенні чисто класової творчості - пролетарської. Однак, недоліками у роботі літературних студій вважаємо закритий «тепличний» характер роботи та відірваність від широких мас (інтелігенції, селян та ін.). Проте це не зменшує їх роль у державному культурному будівництві в складних суспільно-політичних та соціально-економічних умовах, не

знижує їх значення в освітньо-просвітницькій роботі Пролеткульту.

Список використаних джерел:

1. Всероссийский съезд Пролеткульту // Пролетарская культура. - 1919. - № 17-19. - С. 74-79
2. Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремінь]. - К. : Хрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
3. Калинин Ф. О методах работы в пролеткультурах / Ф. Калинин // Пролетарская культура. -1919. - № 11-12. - С. 33-38.
4. Калинин Ф. Рабочий клуб / Ф. Калинин // Пролетарская культура. -1918. - № 2. - С. 13-15.
5. Керженцев В. Методы работы рабочего клуба / В. Керженцев // Пролетарская культура. -1919. - № 6. - С. 18-22.
6. Керженцев В. Организация литературного творчества / В. Керженцев // Пролетарская культура. - 1918. - № 5. - С. 23-26.
7. Кривцов Ст. Кружковая работа / Ст. Кривцов // Пролетарская культура. - 1918. - № 3. - С. 21-25.
8. Крупская Н. Чем должен быть пролетарский клуб / Н. Крупская // Пролетарская культура. - 1918. № 4. - С. 23-25.
9. Полянский В. Очередные вопросы / В. Полянский // Пролетарская культура. - 1919. - № 6. - С. 8 18.
10. Примерный Устав клуба Пролеткульту // Пролетарская культура. - 1919. - № 7-9. - С. 62-65.
11. Протоколы Первой всероссийской конференции пролетарских культурно-просветительских организаций. 15-20 сентября 1918 г. / под. ред. П.И. Лебедева-Полянского. - М., 1918. - 129 с.
12. С.К. Организация рабочего клуба / С.К. // Пролеткульт. Видання повітового відділу народної освіти при Черкаському виконкомі. - 1919. - Ч. 2-3. -С. 13-14.